

ЗДОРОВ'Я ТА ФІНАНСОВА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК ПРІОРИТЕТИ ПОЛІТИКИ АКТИВНОГО ДОВГОЛІТТЯ

Коваль О. П., *центр економічних і соціальних досліджень НІСД*

Старіння населення є одним з основних глобальних демографічних мегатрендів, що впливають на всі сфери життя будь-якої країни. Проте для України проблема набуває дедалі більшої гостроти. За шкалою ООН старим населення вважають тоді, коли частка людей віком понад 65 років становить понад 7 %. В Україні вона загалом досягнула 15,9 %, а серед сільських жителів – 19,8 %.

Нові демографічні реалії породжують низку соціально-економічних проблем, що ведуть до зростання навантаження на реальну економіку та вповільнюють економічне зростання. Так, старіння позначається на фінансовому та трудовому ринках, негативно впливає на попит на послуги й товари (транспорт, систему освіти, будівництво житла, публічні фінанси, систему охорони здоров'я, розвиток соціальних та освітніх послуг тощо).

Протягом останніх десятиліть здійснено спроби випрацювати різні концепції у сфері старіння населення. Найпоширенішим був термін *активне старіння (active ageing)*, однак він має негативну конотацію, а тому з часом у вітчизняному експертному середовищі актуальнішим став термін *активне довголіття*.

У широкому сенсі наукову категорію *активне довголіття* розглядають як стан соціального, економічного, фізичного та психологічного добробуту літніх громадян, який забезпечує їм можливість задоволення потреб, залучення до різних сфер суспільного життя за їхньої активної участі.

У вузькопрактичному, утилітарному значенні *активне довголіття* – це стан суспільства, за якого літня людина відчуває максимальну задоволеність життям без надмірних витрат для громади.

Попри загально визнану важливість концепції активного довголіття, єдиного підходу до її реалізації досі не склалося. Зараз у європейському експертному середовищі превалюють три основні підходи до активного довголіття¹.

Більшість прихильників *першого підходу* розглядають активне довголіття передусім як *продовження трудової активності людей*. В основі програм активного довголіття, що їх упроваджують національні уряди багатьох індустріально розвинених країн, лежить переважно економічний аспект. Низка ініціатив стосується модернізації пенсійних систем у контексті запровадження гнучкого пенсійного віку, інші заходи спрямовано на боротьбу з віковою дискримінацією на робочому місці та розширення можливостей працівників похилого віку. Останньому, як передбачають, мають сприяти продовження освіти

¹ Див. більше: Boudiny К. «Active ageing»: From empty rhetoric to effective policy tool. Ageing & Society. Cambridge, 2013. Vol. 3, N 6. P. 1077–1098.

та професійна перепідготовка. У результаті дослідники вказують на те, що політика в галузі освіти літніх людей більшою мірою підпорядкована трудовим інтересам, ніж спрямована на духовний розвиток у старшому віці.

Другий підхід не обмежується одним пріоритетним напрямом (подовження трудової активності). Його прихильники вводять до активного старіння як економічні, так і соціальні чинники. Окремою категорією розглядають також активне дозвілля.

Третій підхід наголошує на підтримці здоров'я та забезпеченні самоконтролю та незалежності. Слушно вважають, що *здоров'я є лише потенціалом для активності*, але не гарантує саму активність.

Вочевидь, перший підхід варто вважати завузьким, оскільки задоволення від роботи є лише одним зі складників задоволення від повноцінного активного життя. Причому робота приносить задоволення лише частині працівників, тоді як для інших вона лише вимушений захід для забезпечення існування.

Другий і третій підходи не суперечать, а лише доповнюють один одного.

Водночас експерти виокремлюють п'ять пріоритетних напрямів забезпечення активного довголіття:

1. Здоров'я.
2. Фінансова незалежність для забезпеченого та гідного життя.
3. Безпека.
4. Активність та участь у суспільному житті.
5. Соціальне обслуговування.

Протягом останніх десятиліть державні заходи щодо підвищення якості життя літніх людей в Україні традиційно орієнтовано передусім на забезпечення різних механізмів соціального захисту. У світі нинішніх економічних, демографічних, соціальних реалій такий підхід однозначно застарів, отже, потребує докорінної модернізації в таких напрямках.

1. Політика активного довголіття не має бути справою винятково органів влади й громадянського суспільства. Вона має бути спрямована не тільки на старші вікові когорти, а й на максимізацію участі всього населення в її реалізації в міру його (населення) старіння. Іншими словами, політика активного довголіття поряд з відповідальністю держави має передбачати й створення умов для індивідуальної відповідальності громадянина за використання та нарощування свого людського капіталу.

2. Реалізація політики активного довголіття, хоч й передбачає відхід від патерналістської моделі, не повинна замінювати державну політику щодо людей похилого віку й відповідальність сім'ї та суспільства за турботу про них.

3. Щодо літніх людей політика активного довголіття має стимулювати розвиток і використання їхнього потенціалу.

4. Політика активного довголіття має забезпечити перехід від підходу, заснованого на задоволенні потреб літніх людей, до підходу, що ґрунтується на визнанні їхніх прав (незалежність, участь, догляд, реалізація власного потенціалу та гідність). Літніх людей треба розглядати не як реципієнтів соціальної допомоги, а як актив соціального та економічного розвитку громади та країни. Тобто йдеться про зміну ставлення до літніх людей: сприйняття їх як активних учасників суспільного життя.

Міністерство соціальної політики України повідомило про розроблення

Стратегії активного довголіття², у якій представники міністерства, міжнародні та громадські організації напружували своє бачення того, як держава та суспільство можуть забезпечити людям похилого віку якісне життя. Наразі, однак, проекту документа поки що не оприлюднено.

З нашого погляду, Стратегія має містити такі напрями і завдання.

Пріоритетний напрям 1. Забезпечення якості та доступності послуг системи охорони здоров'я, насамперед заходів профілактичної медицини, а також створення умов для здорового способу життя населення всіх вікових груп.

Завдання:

- розвиток профілактичного підходу в охороні здоров'я для громадян різного віку;
- просування здорового способу життя для людей різного віку;
- дальший розвиток та поширення заходів щодо диспансеризації та профілактичних оглядів;
- розвиток паліативної медичної допомоги в інтересах літніх громадян;
- удосконалення та розширення діапазону послуг системи охорони здоров'я для людей різного віку з урахуванням специфічних особливостей здоров'я та перебігу захворювань у літньому віці;
- удосконалення наукової та практичної бази геронтологічної науки та геріатричної практики;
- організація геріатричної служби як єдиної системи довготривалої медичної допомоги шляхом наступності ведення пацієнта;
- удосконалення професійної підготовки медичних і соціальних працівників у галузі геронтології та геріатрії;
- забезпечення доступності якісних медичних послуг і лікарських засобів для літніх громадян, розвиток мобільної охорони здоров'я.

Пріоритетний напрям 2. Створення умов для забезпечення фінансової незалежності літніх людей. Завдання:

- створення умов та стимулів для трудової активності (участі в оплачуваній діяльності) літнього населення;
- створення адаптованих до вікових особливостей робочих місць із гнучкими графіками роботи;
- розширення програм зайнятості для літніх людей з боку держави та компаній з державною участю;
- розвиток форм надомної, тимчасової, гнучкої та дистанційної зайнятості для літніх людей;
- створення бази даних вакансій для літніх працівників;
- боротьба з віковою дискримінацією шляхом застосування як законодавчих (антидискримінаційних) заходів, так й інструментів економічного характеру (пільги та субсидії роботодавцям на створення робочих місць для літніх працівників);
- заохочення ініціатив у сфері самостійної зайнятості, підтримання підприємницьких ініціатив літніх людей, особливо в соціальному

² Мінсоцполітики працює над Стратегією активного довголіття
URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsotspolityky-pratsiuie-nad-stratehiieiu-aktyvnoho-dovholittia>

підприємстві, створення системи податкових стимулів для підприємницької діяльності літніх громадян;

- розвиток програм підвищення кваліфікації та перенавчання;
- розширення страхового складника в солідарній пенсійній системі та розроблення гнучких програм виходу на пенсію;
- розроблення та реалізація освітніх програм, за якими населення навчатиметься планувати своє життя на перспективу, як-от вихід на пенсію, визначення джерел забезпечення гідної старості та вибір стратегії поведінки для формування заощаджень «на старість» у формі накопичувального страхування життя, індивідуальних інвестиційних рахунків, інструментів колективних інвестицій на фондовому ринку тощо;
- підвищення фінансової грамотності населення, навичок фінансового планування, запровадження нових видів страхування, зокрема геріатричного.

Реалізація політики активного довголіття в такій формі відповідає, з одного боку, державним інтересам, знижуючи демографічне навантаження та забезпечуючи залучення до ринку праці додаткових працівників, з іншого – інтересам літнього населення, підвищуючи якість його життя.